

سرووشتی خه یالی و نه زمونی کویری

نیهاد جامی

(1)

به شداری کردن له نوسینه وهی سرووشت خولقاندنه وهی مانای ناشکرا نه کراوه، دۆزینه وهی ره هندی ده لالی نیوان خود و سرووشته، نه وهش پرۆسه یه که به رهنجامی تیرمانی قولی خوده بۆ سرووشت و بینینه وهیه تی له پرۆسه ی ته ئویلکاریدا، کاتی نه رستۆ له شوینی سرووشت ئاماژه بۆ نه وه دکات که جوانی سرووشت به راده یه که مرۆقه کان نازان له وهی چۆن وینه ی ده کیشنه وه، پرۆسه ی نوسینه وهی سرووشت له ویدا به رهنجامی په یوه ندی نیوان شیعر و سرووشته، به و مانایه ی شیعر سرووشت دینیتنه ناو خه یالی زمانه وه، شیعر له ناو بونیادی نه ستی زمانه وه سهر له نو ی جوانی سرووشت و ژیانمان بۆ دهر ده خاته وه، به لأم نه وه کاتی نه وه په یوه ندی له شیعر وه به ره و سینه ما ده گۆردریت، مانای وایه خه یالی زمان وینه له چه مکیکی یۆتۆپیه وه ده گوزیتنه وه بۆ وینه ی به رجه سته کراو، زمانی شاروه ی شیعر له و شوینانه که ناتوانی گوزارشت بکات به نادیداری ده مینیتنه وه، به لأم زمانی کامیرا توانای گوزارشت کردنی به راده یه که فراوانه که ده توانی ته وای سرووشت وینه بگریت، به تایبته گهر زمان له پروانینی منالیکه وه سهیری په یوه ندی سرووشت بکات، وه که له فیلمه کانی (مه جیدی مه جیدی) دا ده بیینن، به تایبته له فیلمی (رهنگی به هه شت). گهران به دوا ی خه ون سهرتای په یوه ندی دونا دۆنیانه ی نیوان مناله له ته که سرووشتدا، چونکه نه و دوانه له ریگه ی نه و په یوه ندی هاویه شه گوزارشت له یه کتری ده کن، که ده لاله ته له بیگه ردیان، منال و سرووشت وه که یه جوان و بیگوانهن، ههر له و پروانگه یه وه ده بینه بابه تی سهرکی دروست کردنی فیلم لای مه جیدی، لای نه و دهره ینه ره بیگه ردی نه و دوانه مانای بوون به ژیان ده به خشن و ره هندیکی ئیستاتیکی پته ون له چه مکی مرویددا.

ههریه که له فیلمی (رهنگی به هه شت) و (باران) دوو شاکار و بابه تی جیاوازن له یه کتری، به لأم دهره ینه ره له ههر یه که له و دوو فیلمه هه ولیداوه شاعیره تی سرووشت و په یوه ندی به شوینه وه له ناو چه مکیک کۆ بکاته وه، نه ویش په یوه ندی به ئیستاتیکی وینه وه هیه، نه وهش به و مه به سته یه که مه جیدی ده یه ویت سینه ما ی ئیرانی وه که ههر سینه ما یه کی تر خاوه نی تیوری ئیستاتیکی تایبته به خوی بییت.

(2)

باران نه و فیلمه یه ههر له ناو نیشانه وه روو به رووی ئاماژیه کی سرووشتیمان ده کاته وه، به لأم سرووشت لای مه جیدی به هو ی توند و تیژی ژیانی شاروه ده شیویت، په یوه ندی نیوان سرووشت و شار په یوه ندی نیوان دوو دۆخی جیاوازی کۆمه لگایه له نیوان دۆخی سرووشتی و دۆخی تازگه ری. یه کی که له خه سلته کانی ناو فلمه کانی مه جیدی هه ولدانه بۆ هاو سوژی بوونی بینهر له ته که کاره کتهره سهره کیه کان، به تایبته کاره کتهری مناله کویره کی (رهنگی به هه شت) له (باران) یشدا هه ولی داوه سه رباری بیزار بوونی کاره کتهره سهره کیه که، که گه نجیکه له توند و تیژی ژیانی شاری، به لأم وا دکات هه میشه هاو سوژ بین له گه لیدا، چونکه نه و بیزار بوئه ی کاره کتهر په یوه ندی به دۆخیکی دهرونی کاره کتهره که وه نیه، هینده ی په یوه سته به سیستمی شار که ژیان به نده به به خشیننی تواناکان، چونکه له سهر به خشیننی هیژ وه ستاوه، نه گهرچی مه جیدی مه به سته تی پیمان بلیت که وا گرفت له بوونی سیما هاویه شه کان نیه، هینده ی نه وه ی وا دکات که به رده وامی به ژیان بدریت به نده به به خشیننی هیژ که نه وهش به نده له سهر گوتاری ئیر سالاریه وه، وه که ده بیینن که منال کاره که له به رگی پیاودا له ته که باوکی ده چیتته سهر کار و ناوی خوی ده گۆردریت، ههر له و سهره تایه وه ئیمه به ره و نه و تیگه یشتنه ده چین که توانای سرووشتی ره گه زه کان وه که یه کن، نه وه ته که چه که نمونه ی تیگه یشتنمانه، بویه نه وه کۆمه لگایه نه و کارانه بۆ توانای ئیرینه کورت ده کاته وه، ههرچی جیاوازیه کیش هه بییت نه وه بایه لوژی نه وه که عه قلی، وه که له

کهوتنه خواروهی گونیه که له لایان کچهوه، که ده بیته هوی دهرکردن له کار و دواتر له گه پانه هوی کاره کی له گه ل گه نجه که که چایچه ده گوریت.

گورینی کاره کان بۆ کوپه ده بیته هوی توپه بوونیک، ههست دهکات سه رچاوهی ئه و بیزاریه شی په یوه ندی به کچه که وه هیه که له بهرگی کوپه دا خوئی شار دوته وه بۆ ئه وهی کاری پی بدریت، گه نجه که هه میسه ده یه وی توئی خوئی ئی بکاته وه، تا پوژیکیان له و دیو چایخانه که وه ئه و کاته ی ره شه با په رده ی ژووره که لا ده بات، گه نجه که ده بینیت خانمیک له به رده م ناوینه دا قژی شان ه دهکات، دواپی بوی دهر ده که ویت ئه وه ئه و که سه یه که ئه و وه ک ئه وانیتر به کوپی دانابوو، هه ر له و نیگا کردنه وه عاشقی ده بیته، چونکه ئه و بینینه رقی کوپه ده گوریت بۆ خو شه ویستی، ناوینه ده بیته بینین و به ریه که وتنی راسته قینه، وینه ی شاراوه ی کچه ی بۆ ناشکرا ده بیته، بویه ئه ویش ده چیت ه به رده م ناوینه و قژی خوئی شان ه دهکات. به گژا چونه وه ی ئه و که سانه ی دیانه وی له ریگادا کچه بگرن، سه ره تای قوربانی به خشینه تی به عشق، که لی رده ا باران ده بیته وه به رمز بۆ عشق، ره مزیک دواتر مانای خوئی تیک ده شکینیت ه وه. گه پان به دوا ی کچه که چونه شوینی کاری ژنان، ده بیته به گرفت ی سه ره کی پاله وان، تا ئه و کاته ی ده بینیت کچه له گه ل ژنان به رد له ناو ناو هه لده گریته وه، له کاتی که وتنی ده یه ویت به ره و پیری بچیت، به لام دواتر پیری ده که ویت ه وه، که نه وی پیاو بوی نیه بچیت لایان.

لای مه جیدی گه پانی کاره کته ر به دوا ی عشق گه پانه به دوا ی چه مکی مرویسی، به و مانایه ی عشق له کاره کته رکی شه پانگیزه وه ده مان کات به کاره کته رکی مروقدوست، وه ک ده بینین پاله وانی فیلمه که سه ره تا وه ک شه پانگیزیک دهر ده که ویت، به دوا ی عاشقیونی ئه و کاته ی ده بینین باوکی کچه قاچه کانی توانای پویشتنیان نه ماوه دوو دار شه قی بۆ ده کریته، کپینی ئه و دار شه قه به ره نجامی کاری سه ختیته ی، به لام عشق وای ئی ده کات بیر له به خته وه ری ئه وانیتر بکاته وه، به لام بینه وه ی بیکات به منه تیک بۆ ئه وه ی کچه که یانی بده نی، نه خیر به لکو عاشقبوونی وای ئی ده کات له به ر هه یوانی ماله که یان دایینیت و پروات، نه و کاته ی که دار شه قه که ده بات گوپی له باوکی کچه ده بیته به وه ی بیر له ره و ده کاته وه، بویه ده چیت په سا پورته که ی خوئی بۆ ده فروشیت. سه فه رکردن به ره و شار، دیدی سینه مای مه جیدی روونتر ده کاته وه، چونکه ئه و هه رده م شار وه ک نه هاهمه تی سه یر ده کات، کچه کاتی شت و مه که کانی ئی ده پوژیت کوپه له گه لی کوئی ده کاته وه، له جیه یشتنی تاکی پیلاوی له ناو قو پ جی ده مینیت، کوپه پیلاوه که ی بۆ هه لده گریته وه، له پییشی دایه دنیته وه، له گه ل پویشتنی ئه وان باران ده باریت، بارانیکی به خو پ له شوینی پیلاوی کچه که ده دات، تا دوا یادگاری عشق بسپریته وه، مه جیدی به م کو تاییه له سه ر په یوه ندی نیوان پیلاو و باران پامان ده گریته، تا دلنیابین شار هه موو خه سلته سه رووشتی هه کانه مان ئی ده سه نیته وه، ته نانه ت هاوکی شه کانی ش سه ره و ژیر دهن، به وه چیت باران ره مز نیه بۆ خو شه ویستی، چونکه ژیان دوخی سه رووشتی خوئی دو پانده وه.

(3)

(رهنگی به هه شت) وه ک له ناو نی شان ه که یه وه دیاره، که هه ردوو ووشه که ناماژن بۆ سه رووشت، په نگ که پیودانگیکی جوانکاری سه رووشته، به هه شتیش ناماژیه کی تره بۆ جوانی سه رووشت، به هه شت هه میسه وینه یه کی شو به یئراوه بۆ دوا یین خه ون و ئومیدی ئینسان، ئه و خه ونه به ته نیا پابه ست نیه به چه مکیکی میتا فیزیکی، به لکو به هه شت وینه یه کی نادیا ری سه رووشته، ئومیدی ئینسانه بۆ دیا رکه وتنی، به تاییه ت چه مکی نادیا ر لی رده ا په یوه سه ته به کاره کته ری سه ره کی فیلمه که وه که منالیکی کوپه ره به ناوی موحه ممه د، وینه ی به هه شت له فیلمه که دا په یوه سه ته به نابینایی مناله که، که دیمه نی سه رووشتی گوند به به هه شت ده بینیت، به لام به هه شتیک ئه وی کوپه ناتوانی بیبینیت، به هه شت له چه مکی نابینا کانه وک له قوتا بخانه که یان ده بینین، سه ره تا رو به رووی کو مه له منالیکی کوپه ره به یه وه که خه ریکی گه مه کردن، به لام بینه وه ی هیج بینین، کاتی مناله کان له پشووی هاویندا خیزانه کانیا ن دینه دوا یان، باوکی کاره کته ره سه ره کیه که نه هاتوه، شیعریه تیکی سه یر لای پاله وانه که به دی ده که یین، شیعریه تی تاریکی له ریگه ی ده ست لی دان له شته کانه وه، گواسته وه ی ئه و

هسته له بینهوه بۆ دهست لیدان به ئەزمونی تروپیک دەست پێدەکات، کاتی پالەوان (موحه مەهد) بێچووی چۆلەکیە دەدۆزێتەوه و دەچیتە سەر درەختەکه و دەیخاتە ناو هیلانەکیەوه، ئەو وینەیه هیزی بینین دەگۆریت بۆ هستی مرویی و ئومیدی ژیاندۆستی لەناو تاریکی بینین دروست دەکات، ئەو کاتە باوکی دیتە دوا و تاران بەجیدیلن ، بەرهو یەکیک لەگوندەکانی باکور ریگا دەبەرن.. که گوندەکی خویانە، گوندیکی بێ کارەبا و تەنانەت ئاویش تیایدا بەزەحمەت دەست دەکەوێت، جیاوازی گوندەکه لەگەڵ ژبانی تاران ئەو جیاوازییە پەيوهندی نیوان دوو دۆخی جیاوازی کۆمەلگایە، دۆخی تاران دۆخیکی بە دامەزراوی کراوی تازەگەریە لەرێگە بەرەم هینانی پەيوهندی نووییەکان، دۆخی گوندەکه دۆخی سرووشتیە، دۆخیکه هەر لەگەڵ گەیشتنی منالەکه و شادبوونی بە هەردوو خوشکەکی (هەنیە) و (بەهیرە) و داپیرە کە، ئەوی بە بەهەشتی راستەقینە دەبینیت، لەرێگە هستەکانیەوه هست دەکات توانای بینینی پەنگە راستەقینەکانی بەهەشتی هەیه.

بەشداریکردن لەتەکه ئەو ژبانه نووییە رۆحیکی خۆشوندی پێ دەبەخشیت، بە تاییبەت لە گواستەوهی هیلکەکان، ئەو کاتە کامیرا تەنیا لەسەر دەستەکانە، پیمان دەلیت هستی دەست لیدان و دەکات جیاوازیە نەبیست لەنیوان چاوساغ و کوێردا، بەو وینەیه کامیرا ئەوەمان پێ نیشان دەدات که ئەوه تازەگەریە جیاوازی لەنیوان مروڤەکان دروست دەکات، دەنا سرووشت ئەو جیاوازیانە تیا نییە، چونکه بەهاو توانای مروڤە شوناس وە دەست دینیت، ئەو شوناسە بەلای تازەگەری پەيوهندی بە عەقل و بینینەوه هەیه، ئەو تیگەیشتنەش زۆر بە قولی لای منالەکه دەر دەکەوێت، کاتی رەفرزی چوونەوه شار دەکات و دەیهوی لە گوندەکه بمینیتەوه، چونکه لە گوند شعور بە بوونی خۆی دەکات، شار بە پێچەوانە گوندەوه لەبەری وەدەست کەوتنی شوناسی ئەوی کوێر، شوناسی وون دەکات، بەلام ئەو کاتانە باوک منالەکی دەباتەوه شار، داپیرە بە خەمی منالەکهوه دەمری، بەلام مردنیک خالی نیه لە ئیستاتیکا، مردنیک سرووشت لە پەيوهندیەکی ئاویتەیی دایە لەتەکه داپیرە، بەهۆی ئەوهی سرووشت لەرێگە تەمیکی سپیەوه بەشدارێ لەو مردنە دەکات، تەمە سپیەکه تەواوی باخچه و سەوزایی سرووشت دەگریتەوه، روناکی لەپشت چاوی ئەو تاریک دا نایەت، بەلکو سپی دادیت، لەناو ئەو تەمە سپیە منالەکه دەرەکهوێت، ئەو کاتانە هەموو لەسەر گۆرستان بوناشتنی داپیرە تەمە سپیەکه تیکەلی منالەکه دەبیست.

باوکه که هست بە گوناوه دەکات، بۆیه دەچیت منالەکی بینهوه، لەرێگای گەرانەوهدا منالەکه بەسەر پشتی ئەسپەوهیه ئەو کاتە بەسەر پردهکه تێدەپەرن، پردهکه دەرووخت و منالەکهش دەکەوێتە ناو رۆوبارەکهوه، شەپۆلی رۆوبارەکه زۆر بەتینه، باوکهکه خۆی فری دەداتە ناویەوه، بەلام ناتوانی بیگریتەوه، کاتی تەوژمی رۆوبارەکه ئەوان لەقەرراغ خۆی فری دەدات، باوکه بە ناگا دیتەوه، لەقەرراغ رۆوبارەکه منالەکی کەوتوو، منالە مردووکهی لە نامیزی دەکات.

بألندەکان بەسەریانەوه دەقیزین، ئەو قیزەیه مردنی داپیرەمان بیر دینیتەوه، ئەو کاتە تەمە سپیەکه هات، ئەو دەنگە سەر بە هەمان سیستمی دەلالیه، چونکه ئەو قیزەیه گریانی بألندەکانە، کۆتایی هاتنە بەخەونی بەهەشت، لەهەمان کاتیشدا نارهزایەتیە بەرامبەر باوکهی گوناھبار، کۆتایی هاتن بەوینەیه بەهەشت هەمان ئەفسانە نادەم و حەوامان دەخاتەوه بیر، چونکه ئەوساتە بەکەوتنە خوارەوه بۆ سەر زەوی یەکسان دەبیستەوه، ئەو کاتانە پرسیار لە گوناھباری دەرکردن لەبەهەشت دەکرت، بەوهی ئایا: حەوا تاوانبارە یا سیو وەك ئامازەیهکی ناو ئەفسانە یاخود ئەهریمەن، لێردا هەمان پرسیار بەشیوازیتر خۆی دەرەخات، که مردنی منالەکه مرنی خەونی بەهەشتیکە که منالە کوێرە که و داپیرە و خوشکەکان وینایان کردبوو، ئەو ساتە وەختە پرسیار لەبارە چیەمکی گوناھ دیتە ئاراوه بەوهی: ئایا باوکه گوناھبار بوو لەناست منالە کوێرەکی؟ ئایا بەراست ئەو بیچارە بوو لە ناستیدا؟

گرنگ بۆ دەرھینەر لەبەرامبەر ئەو پرسیارانەدا موحه مەهدی کوێر پێویستی بە بەهەشتی راستەقینە هەبوو که تیایدا ئەو کوێر نەبیست، بۆیه ئەو مردنە کۆتایی ئەو نیە هیندە خولقاندنەوهی پەيوهندیە لەرێگە

خولقاندنەوہی ناونیشانی فیلمەوہ، کہ لەدواین جولەى کامیرا دەستی منالەکہ نیشان دەدریٔت، کہ چەند جولەيەك دەکات، بەلام نەك بۆ ژيان، بەلکو بۆئەوہى لەپښگەى هەستى دەست لیدانەوہ دەست لە مردن بدات، بۆ ژيانیکيتر لە بەهەشتيکی راستەقینە.